

яскравими образами, внаслідок чого дитина не просто їх наслідує, а живе у певній ігровій ситуації.

Результат гри. Результатом дидактичної гри є сформованість елементів знаків, умінь, відгадування загадок, виконання доручень, ігрових завдань, вияв кмітливості та інших якостей також є результатом гри і сприймається дитиною як особисті досягнення. Виявляється він і в задоволенні учасників гри від участі в ній. П.Щербань констатує, що для вчителя результатом гри є рівень засвоєння дітьми знань, їхній успіх у розумовій діяльності, налагодженні гармонійних взаємин [5, с.18].

Отже, зробимо деякі узагальнення. Дидактична гра має сталу структуру, що відрізняє її від інших видів ігрової діяльності. Основними елементами, які одночасно надають їй форми навчання і гри, є дидактичні та ігрові завдання, правила, ігрові дії, результат. Ці компоненти між собою взаємопов'язані. Дидактичні та ігрові завдання відображають взаємозв'язок навчання і гри, а правила обумовлені змістом цих завдань і без підпорядкування певним правилам дій неможлива гра. Ігровий задум, ігрові дії та правила тісно пов'язані між собою: задум визначає характер ігрових дій, а дотримання правил допомагає в їх здійсненні та розв'язанні ігрового завдання. Відсутність, ігнорування хоча б одного з цих елементів унеможливує гру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Букатов В. М. Педагогічні таїнства дидактичних ігор: Посібник. — К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. — 126 с.
2. Рудакова Т.І. Дидактична гра — дієвий засіб активізації пізнавальної активності учнів // Початкове навчання та виховання. — 2005. — № 16-18.— С. 7-13.
3. Чайка В. М. Ціннісно-цільова спрямованість навчального процесу в підготовці вчителя початкової школи до саморегуляції педагогічної діяльності / В. М. Чайка // Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців початкової і дошкільної освіти : зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Федій ; відпов. ред. Н. В. Ковальська. — Полтава, 2015. — Вип. 2. — С. 35–46.
4. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. — К.: Вища школа, 2004. — 206 с.
5. Щербань П.М. Дидактичні ігри в навчально-виховному процесі // Початкова школа. —1997. — №9. — С. 18-20.

Стельмах Зоряна

Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Поведінку особистості загалом можна розглядати як взаємодію з довкіллям, опосередковану її зовнішньою і внутрішньою активністю у формі цілеспрямованої послідовності вчинків. При цьому кожний вчинок особистості являє собою свідому дію, акт морального самовизначення, в якому людина утверджує себе як особистість у ставленні до іншої людини, самої себе, соціальної групи або суспільства, життя загалом.

Поведінку особистості, включаючи девіантну, досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Серед вітчизняних були такі як Н. А. Андреев, В. С. Афанасьєв, М. І. Боднєв, О. І. Бондарчук, Л. С. Виготський, О. В. Змановська, Н. Ю. Максимова, Д. І. Фельдштейн, Ю. А. Клейберг та ін. Серед зарубіжних: Е. Дюркгейм, Р. Мертон, З. Фрейд, А. Адлер, Ч. Ломброзо, Е. Кречмер, У. Шелдон та ін.

Серед дослідників не має єдиної точки зору щодо поняття «девіантна поведінка»: дехто вважає, що йдеться про всі відхилення від схвалюваних суспільством соціальних норм; деякі включають у це поняття лише порушення правових норм. Здійснений нами теоретичний аналіз показує, що оцінка будь-якої поведінки завжди має на увазі її порівняння з певною нормою і дозволяє нам визначити, що девіантна поведінка – це система вчинків чи окремі вчинки особистості, які не відповідають суспільним, правовим, дисциплінарним, побутовим та іншим нормам.

З огляду на це, *мета* нашого дослідження полягає в обґрунтуванні соціально-психологічного тренінгу як ефективного методу профілактики девіантної поведінки в старшому підлітковому віці.

У психологічній літературі поняття «профілактика» трактується як попередження, запобігання, спрямоване на те, щоб не допустити виникнення чогось, небажаного або неприємного [4].

Тренінг – це особливий різновид навчання через безпосереднє «переживання» і усвідомлення [2]. Як зазначає З. М. Адамська груповий психологічний тренінг виходить за рамки значень «виховання, навчання, підготовка, тренування» і використовуються, з метою розвитку, психокорекції, просвітництва та профілактики у найширшому розумінні [1].

О. Л. Евтіхов описує тренінг як абсолютно особливу форму навчання, що спирається не так на декларативне, як на реальне знання. Він зазначає, що декларативне знання про шкоду пияцтва і куріння, мало що здатне змінити в житті підлітка [3].

Таким чином, тренінг є методом навмисних змін особистості підлітка, спрямований на його розвиток через набуття, переоцінку й аналіз уявлень про себе в процесі групової взаємодії.

За допомогою тренінгу відбувається руйнування раніше сформованих негативних мотивів, особистісних установок, цінностей, здійснюване соціально-психологічними засобами.

Соціально-психологічний тренінг дозволяє працювати з особистістю, торкатись таких глибинних внутрішніх структур, які іншими методами коригувати важко.

Для оцінки ступеня і характеру дезадаптації та дослідження проявів агресивної поведінки підлітків, нами було використано опитувальник «Діагностика стану агресії» А.Басса - А.Даркі і Карта спостережень (Д. Стотта). У дослідженні взяли участь 32 учнів 8 класу, віком 13-14 років.

За результатами дослідження ми бачимо, що найменшу вираженість має симптомокомплекс хвороби – 3%. Наступними виступають сексуальний розвиток та фізичні дефекти – 5%; розумовий розвиток та тривога за прийняття дорослими й інтерес з їхнього боку – 6% (рис. 1).

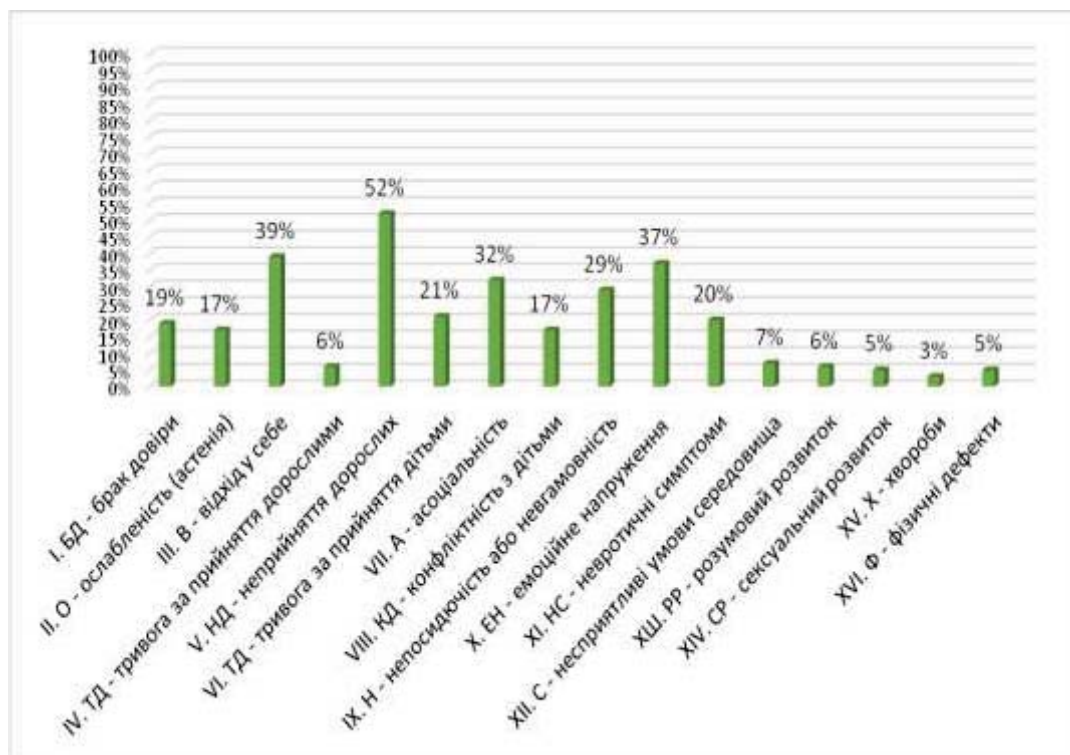

Рис. 1 Розподіл показників симптомокомплексів у старших підлітків за Картою спостережень Д. Стотта (n=32)

Симптомокомплекси – брак довіри, ослабленість, тривога за прийняття однолітками, конфлікти з однолітками та невротичні симптомокомплекси – відповідають середньому рівню вираженості. Відповідно, самозаглиблення, прийняття дорослих, асоціальність, непосидючість та емоційне напруження мають високий рівень вираженості, порівняно з іншими. Найвищим показником (52%) є неприйняття дорослих.

За результатами дослідження ми можемо стверджувати, що прояви асоціальності зустрічаються у 32% підлітків. Конфліктність з однолітками зустрічаються у 17%. Ступінь прояву ознак несприятливих умов середовища виявлено у 7% (рис. 2).

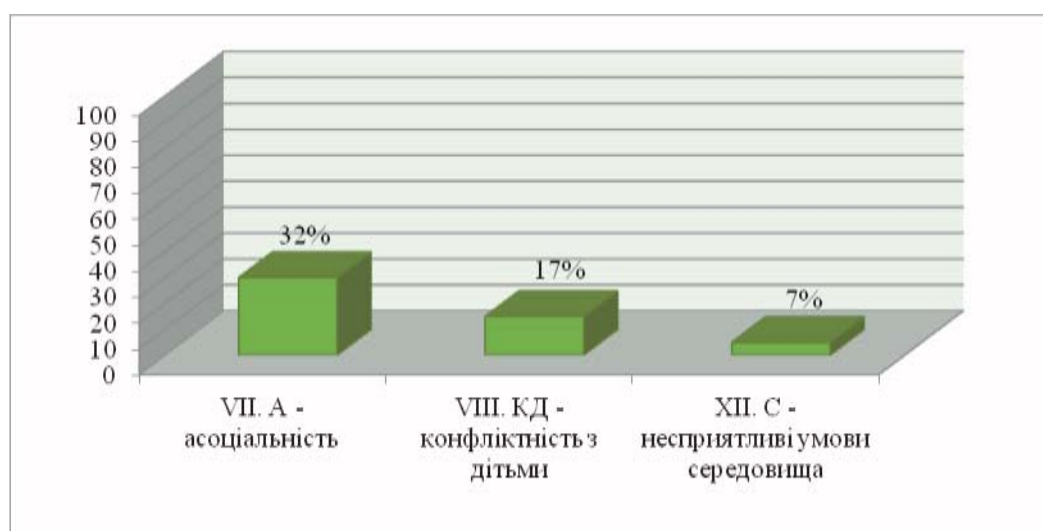

Рис. 2 Розподіл показників девіантної поведінки у старших підлітків за Картою спостереження Д. Стотта (N=32)

Також можна говорити про те, що найвищі показники мають такі типи негативних емоційних переживань як фізична агресія (81%), образа (81%) та негативізм (68%) (рис. 3). Високий показник негативізму можна розглядати як властивість їхнього вікового періоду. Важливо наголосити на тому, що почуття провини та каяття, що мають стримуючий вплив на прояв форм поведінки, які, зазвичай, забороняються, становить 61%. Тобто більше половини підлітків переконані в тому, що вони є поганою людиною та скоюють неправильні вчинки.

Як видно з діаграми, у хлопців явно переважає фізична агресія (90%), а в дівчат – непряма агресія та почуття провини (70% та 68%). У дівчаток менше проявляється підозрливість (52%), ніж у хлопців (58%), але більше роздратування (55%). Ідентичними виявились результати за шкалою «негативізм» (68%). Високі показники має образа (83% – у хлопців, 78% – у дівчат).

Опираючись на результати теоретичного аналізу, а також одержані емпіричні показники, ми розробили соціально-психологічний тренінг «Всі ми різні, всі ми рівні». Оскільки основними причинами девіантної поведінки у старших підлітків є агресія, образа і негативізм, саме на роботу з цими негативними явищами повинен бути спрямований тренінг. Тренінгова програма базувалася на адаптації практичних розробок вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків.

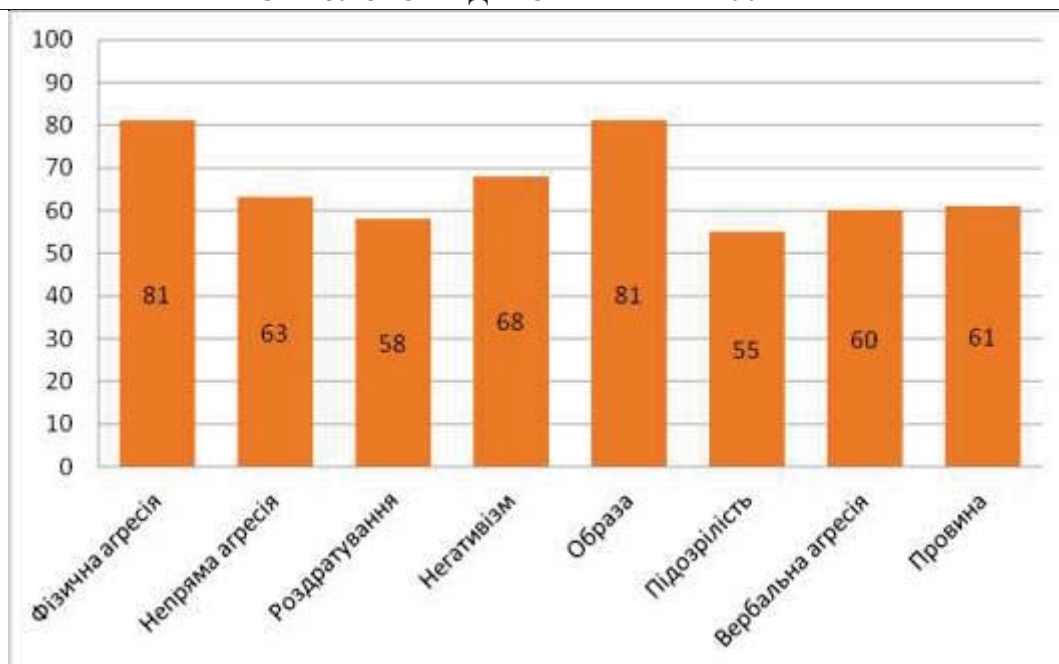

Рис. 3 Розподіл показників типів емоційних переживань у старших підлітків за методикою А. Басса - А. Дарки (N=32)

Тренінг складається з 8 занять, орієнтовна тривалість кожного з яких – 1 год. 15 хвилин. Загальний обсяг тренінгової програми складає 10 годин.

Умовно в програмі тренінгу ми виділили блоки: «Самопізнання» і «Саморозвиток», які допомагають його учасникам пізнати свій внутрішній світ, характер, особистісні прояви, сильні і слабкі сторони, шукати своє місце у міжособистісному просторі, і поступово усувати причини власної девіантної поведінки.

У програмі використовується низка методів та прийомів соціально-психологічного тренінгу: інформаційне повідомлення, рольова гра, моделювання ситуацій, мозковий штурм, дискусія тощо.

Отже, соціально-психологічний тренінг є методом навмисних змін особистості підлітка, спрямований на його розвиток через набуття, переоцінку і аналіз уявлень про себе в процесі групової взаємодії. Саме тренінг дозволяє працювати з особистістю, торкатись таких глибоких внутрішніх структур, які іншими методами коригувати важко, що й підтверджує його ефективність у профілактиці девіантної поведінки старших підлітків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамська З. М. Фасилітативний потенціал інтерактивних методів у психологічній профілактиці підліткових девіацій. Теорія та практика прфілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід: монографія / О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. С. 192-203
2. Грецов А. И. Тренинг общения для подростков: методическое пособие. Санкт-Петербург, 2008. 160 с.
3. Евтихов О. Л. Практика психологического тренинга. Санкт-Петербург, 2005. 254 с.
4. Колесникова Г. И. Психологические виды помощи: психопрофилактика, психокоррекция, психоконсультирование: учеб. пособ. Ростов-на-Дону, 2007. 350с.